

مطبوعات؛ رکن چهارم دموکراسی!

۱۲ مرداد ۱۳۹۴ ساعت ۲۱:۲۱

انقلاب مشروطه در ایران آوردگاهی برای نظرآزمایی‌های اجتماعی و سیاسی در زمینه مطبوعات نیز هست. مطبوعات به مثابه نهاد نوین تمدنی در ایران عصر مشروطه و پس از آن همان کارکردها و کاربست‌های نو را نداشته و در زمینه‌هایی از مناسبات و روابط با رویکردها و مصارف سنتی مواجه بوده است. علل و عوامل بروز این امر را باید بیش از نقش‌های رسمی و متعارف مطبوعات در کارکردهای غیرملموس و پنهان آن‌ها جست‌وجو کرد.

محمد زینلی - دنیای معاصر از تحولات و دگرگونی‌ها سرشار است و در هر یک از این تحولات و دگرگونی‌ها عواملی تاثیر گذار وجود دارد. در این بین رسانه‌ها همیشه تاثیر خود را داشته‌اند. انقلاب مصر را انقلاب فیس بوکی نامیده‌اند. از طرفی دیگر در کره شمالی تلویزیونش هر برنامه‌ای برای نشان دادن مقتدر بودن نظامش را به تصویر می‌کشد از آب داشتن ساختمان تا حضور در فینال جام جهانی فوتبال. لاز سویی دیگر غول‌های رسانه‌ای غرب در هر یک از تحولات جهانی حضور دارند و لحظه به لحظه‌ی آن را به تصویر می‌کشند و با این به تصویر کشیدن‌ها گاه تحولات سمت و سویی دیگر می‌گیرد. این روزها شبکه‌های ماهواره‌ای مکانی برای جنگ ادیان شده است و پس از طرح عقاید و افراطی جنبه‌های برونی آن را هم در نزدیکی خود می‌بینیم.

اگر به کمی قبل‌تر باز گردیم نقش رسانه‌های سنتی را هم می‌توانیم به خوبی در تحولات چند قرن اخیر به خوبی مشاهده کنیم. به تصویر کشیده شدن حمله به برج‌های دوقلو در امریکا و جنگ‌های بعد از آن این کشور، نقش اعلامیه‌ها و نوارهای صوتی امام خمینی در انقلاب ایران، نقش رساله‌های مارکس و لنین و تروتسکی در انقلابیون روسیه، نقش رادیو در پخش سخنرانی‌های هیتلر و البته جنگ‌های جهانی که گاه با یک خبر می‌توانست مردم یک کشور ناامید یا امیدوار کند. و اگر باز در این تونل زمان رسانه‌ها به کمی عقب‌تر برویم سرخ اصلی حضور رسانه در تحولات را مشاهده می‌کنیم: مطبوعات. حضور روزنامه‌ها و شب‌نامه‌ها در انقلاب ۱۷۸۹ فرانسه.

مطبوعات هنوز قدرت خود را در کنار رسانه‌های قدرتمند کنونی حفظ کرده‌اند هر چند گاهی در این رقابت عرصه را واگذار می‌کنند اما هنوز موثر هستند. روشن‌گر و بیدار کننده تنها دو صفت نیستند. بلکه بسیاری از مطالب و مقاله‌های روزنامه‌ها و مجلات با همین دو صفت پایه‌های قدرت‌های عظیم را لرزاندند و به این ترتیب شد که در سده‌ی ۱۷ میلادی آدموند بورک سیاست‌مدار و فیلسوف انگلیسی روزنامه‌نگاران را در مجلس عوام انگلستان مخاطب قرار داد و گفت: "آقایان شما رکن چهارم دموکراسی هستید".

اما این رکن چهارم در یکی از بزرگ ترین تحولات تاریخ ایران نیز که روح آزادی‌مقانون و عدالت را جستجو می کرد حضور بسیاری داشت و این دو یعنی مشروطه و مطبوعات تاثیرات بسیاری بر هم گذاشتند.

انقلاب مشروطه در ایران آوردگاهی برای نظرآزمایی‌های اجتماعی و سیاسی در زمینه مطبوعات نیز هست. مطبوعات به مثابه نهاد نوین تمدنی در ایران عصر مشروطه و پس از آن همان کارکردها و کاربست‌های نو را نداشته و در زمینه‌هایی از مناسبات و روابط با رویکردها و مصارف سنتی مواجه بوده است. علل و عوامل بروز این امر را باید بیش از نقش‌های رسمی و متعارف مطبوعات در کارکردهای غیرملموس و پنهان آن‌ها جست‌وجو کرد. در واقع مطبوعات چون معمولاً جانب تحول و ارتباط متقابل را می‌گیرند، لذا در جوامع توسعه نیافته، به آسانی مخل نظم‌های سنتی به شمار می‌آیند و با مقاومت‌های گوناگون فرهنگی و اجتماعی مواجه می‌شوند. علاوه بر این، شکل نگرفتن نهادهای مدنی و سیاسی جدید مثل احزاب، سندیکاها، انجمن‌ها و گروه‌های داوطلبانه و از میان رفتن آمرانه و اجباری نهادها و ساختارهای عرفی و مردمی، «سیاسی شدن» یا «سیاسی انگاشتن» غیرطبیعی مطبوعات را به دنبال دارد. به همین دلیل مطبوعات در مقاطعی نظیر مشروطه کارکردی سیاسی و البته موثر پیدا می‌کنند. همکاری و هماهنگی میان آزادیخواهان و روزنامه‌نگاران درهم آمیختگی نقش‌های آنان و از همه مهم‌تر نزدیک شدن زبان سیاست و زبان مطبوعات در آن دوران زمینه مساعدی برای شکوفایی و توسعه مطبوعات از سویی و تعمیم سیاست در جامعه از سوی دیگر فراهم آورده بود. این پدیده خود در تاریخ مطبوعات ایران پدیده‌ای نوظهور است که برای مقطعی مهم اما کوتاه در افق سیاسی ایران خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود. اما چند نکته در بررسی‌های تاریخی مطبوعات نشان می‌دهد در خلال جنبش و پس از پیروزی آن، نظارت بر مطبوعات کم و استقبال عمومی از مطبوعات زیاد شد. گرایش غالب مطبوعات سیاسی بود. مطبوعات جهت‌گیری انتقادی یافتند و سطح انتقادهای حتی شاه را نیز شامل شد. فاصله انتشار نشریات کوتاه شده و مطبوعات هفتگی در آن ایام بیشترین سهم را در نشر به خود اختصاص دادند. مطبوعات موثر اختصاص به تهران نداشته و مطبوعات در کانون‌های فعال مشروطه‌خواهی مثل تبریز، رشت، مشهد، اصفهان، شیراز، بوشهر و... نیز منتشر شدند. گفتمان غالب در نشریات عصر مشروطه، تکیه بر آزادی، عدالت و حقوق اساسی ملت و احیای پیشینه پر عظمت ایران بر پایه نوعی ناسیونالیسم هم‌پذیر با دین و سازگاری مذهب و ملیت بود. اینکه دستاوردهای مطبوعاتی مشروطه از نهادمندی و دیرپایی دور ماند و در خوش‌بینانه‌ترین صورت، عمری کمتر از ۱۵ سال یافت (۱۲۸۴-۱۲۹۹ش)، مساله مهم و مزمنی است که در تاریخ سیاسی و اجتماعی پس از مشروطه هم تاکنون باقی مانده است. در واقع دوام عمر مطبوعات آزاد، انتقادی و موثر قاعده تاریخ مطبوعات کشور نشده و به صورت استثنایی در این فرآیند تاریخی رخ نموده است.

یکی از سوغات‌هایی که روشنفکران همراه با تفکرات مشروطه خواهی به ایران آوردند، مطبوعات بود. اما ورود مطبوعات به ایران برابر با سومین سال فرمانروایی محمدشاه قاجار بود. مخاطبان رسانه های مکتوب قشر با سواد شهری و دولتی، روشنفکران و انقلابیون فرنگ رفته و با سواد بود، اما مخاطبان رسانه های سنتی مردم عمدتاً سنتی روستاها و شهرها و مذهبیونی بودند که براساس آموزه های دینی، خود را بیشتر متأثر از روحانیون می دیدند که هر روز چندین نوبت در پای منابر می آمدند و مردم را وعظ و نصیحت می کردند. صحنه گردانان رسانه های سنتی مراجع تقلید، روحانیون و افراد موجه مذهبی بودند که براساس

اختیار و اقتدار دینی، مردم از آنها حرف شنوی داشتند. اما لیدر و گردانندگان رسانه های مکتوب روشنفکران، تحصیلکردگان فرنگ رفته و انقلابیون باسواد بودند که در سطح شهرها و دوایر حکومتی صاحب نفوذ و منصب بودند. نرخ بی سوادی در ایران زمان قاجار بسیار بالا بود به حدی که گاه سواد مردم ختم قرائت قرآن می شد.

ادامه دارد . . .

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۰۶۵۵/مطبوعات-چهارم-رک-مطبوعات/۲۰۶۵۵>